

CAP. III. IN ACTVS

frangentes circa domos panem, sumebant panem cum exultatione, & simplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem.

Pro circa domos, Græcè est *κατ' οἰκῶν*, id est, per singulas domos, quasi dicat, domatim, & Gallicè, *de maisons en maison*. Frangere autem panem hic more Hebræo sumitur pro epulari: quanquam hoc parè & modicè, vt alimentum intelligas, & non delicias, vt annotat Chrysostomus: quanquam hic præcipuè pro Eucharistiæ participatione sumi consuevit.

Domus aut augebat qui salui fierent quotidie in idipsum. Pro augebat, Græcè est *προετίθη*, id est, addebat, siue adiungebat, & Græci aiunt, *τῆ ἐκκλησίᾳ*, vt sit sensus, quòd adiungebat quotidie Ecclesiæ, qui salui fierent. Quod aut interpret habet, in idipsum, Græcè, *εἰς τὸ αὐτὸ*, id est, simul, Græci addunt initio sequentis capitis.

CAPVT TERTIVM.

Petrus & Ioannes ascendètes in templum oraturi, claudum natum curauerunt, cuius signi occasione Petrus Christum ostendit verum Messiam,

Abrahæ promissum, per Moysen
& prophetas in lege
præuisum.

† Infr. 4. c. & 14. b. **P**etrus autem & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. † Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, baiulabatur, quæ ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur speciosa, vt peteret elemosynam ab introeuntibus in templum.

In hoc magna amborum apparet charitas, qui in cœna super Christi traditione collocti sunt, in passione Christum vsque in pontificis atrium secuti, ambo in sepulchrum die resurrectionis cucurrerūt, in Galilæa post resurrectionem alter alterum Christo commendat, & tam ante conuersionem, quàm post resurrectione Christi simul piscabantur: inde ascendebant in templum oraturi hora nona, computando more Babyloniorum, & Iudæorum, circiter tertiam à meridie. Hic autem Græci addunt, *τὸ εἰς τὸ αὐτὸ*, id est, simul scilicet ascendebāt, quod

quod satis innuitur per copulam coniunctionis, cum dicit: Petrus & Ioannes ascendebant. Et quidam vir, qui erat claudus, &c. & sequitur: quem ponebant ad portam templi, quæ dicitur speciosa. Hanc portam quidam dicunt Ioathan filium Ozia regem Iudæ edificasse cæteris sublimiorem, & propterea à Iudæis vocatam speciosam. Alij dicunt eam ab Herode loco eiusdem edificatam. Hic enim decimo octavo regni sui anno, quo sibi Iudæos conciliaret, quibus inuitis Iudææ regnum à Romanis adeptus fuerat, ad templum extruendum conuersus, incredibili ipsius magnificentia spacio octo annorum erexit, additis porticibus vario opere visendis: sed & portis templi magnitudine & artificio adeò præstantibus, vt vnâ ex illis vulgò speciosam appellarent.

Is cum vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat vt eleemosynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit: Argentum & aurum nõ est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. † In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextra, allenauit eum: & protinus consolidatæ sunt bases eius & plantæ.

Infr. 9. d.

Vt igitur Petrus sua dicti signis confirmaret, peruenitur ad miraculum. Claudus Petrum aspiciebat, sperans se aliquid ab eo accepturum, Petrus etiam claudum aspiciebat, sperans se aliquid illi daturum, præuenit tamen Petrus petens quid à claudio: quid peteret, speras se maiora illi daturum, quàm postulare posset. Nec spes vtrunque fecellit: quoniam & Petrus pecunia carens contulit quibus abundabat beneficia, & claudus recepit quæ nunquàm dona sperasset. Vnde pro summa eleemosyna Petrus sanitatem claudio contulit, & tactu Petri consolidatæ sunt bases eius.

Et exiliens stetit, & ambulabat, & intravit cum illis in templum, ambulans, & exiliens, & laudans Deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem Deum. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat, qui ad eleemosynam sedebat, ad speciosam portam templi: & impleti sunt

stupore et extasi in eo quod contigerat illi.

Erectus autem claudus, qui nondum ambulare nouerat, parumper cepit firmare gressum, & exinde audens ambulare, imò & salire: vnde Græcè dicitur, περιπατῶν, καὶ ἀλλόμεινος, id est, deambulans, & saliens, ne tantummodo intelligas exultantem præ gaudio, sed etiam vt se perfectè sanatum ostenderet, motu corporis saltantem. Sic enim Oecumenius Græcus inambulans & saliens, quasi iam propter saltum propemodum ignoraretur is qui paulò antè adeò tardus erat, vt ad progressum aliorum egeret auxilio, qui cum quotidie ad portam templi deferrent. Quod autem ait, extasi, maxima intelligitur admiratio, qua quis alienatur quasi à seipso. Et vt ait

✠ Aug. in Psal. 30.

Cum videret autè Petrum et Ioannē, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum que appellatur Salomonis, stupentes.

Interpres legisse videtur ἰδῶντες, id est, cum vidissent: quanquam Græca, quæ nunc extant, longè secus habeant. Neque tamen propterea vulgatam versionem mutare debebat audaculus librarius, sed annotare sufficiebat ad marginem Græcam lectionem, quæ sic habet: κρατῆρας δὲ τοῦ ἰαθῆντος χαλῆς τὸν πῆτρον καὶ ἰωάννην, id est: Cum teneret autem claudus qui sanatus fuerat, Petrum & Ioannem: quasi, vt inquit Oecumenius, ægrè ab illis diuelleretur, metuens ne si ab eis disingeretur, rursus cum protinus morbus corripere. At sensus nostræ editionis melius quadrare videtur. Quod autem meminit porticus Salomonis, aduerte quòd Dauid dedit filio suo Salomoni descriptionē porticus illius & tēpli, vt 1. Paral. 28. Dicitur aut 3. Reg. 6. quòd Salomō ædificauit altare Dño, & porticū, quæ erat ante templum 20. cubitorum longitudinis, & 10. cubitorū latitudinis.

✠ 3. Reg. 6. 2.

Hanc

Hanc Salomonis porticum ad vsque illa tempora extitisse, vnamque ex totius templi incendio integram superfuisse, testatur Oecumenius: *ἡντη μόνη ἐτολᾶ ἴστατο ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἱεροῦ ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονοσοῦρ, καὶ ἀποδομικῆς κύρου ὁ παῖς αὐτοῦ*, id est: Sola hæc porticus stetit superfuitque ex ædificio Salomonis, incendit enim templum Nabuchonodosor, & ædificauit Cyrus Persa, Itaque cum sola ex tanto ædificio Salomonis superesset, obtinuit vt porticus Salomonis diceretur. Alijs videtur eam porticum cum toto templo ab Herode ædificatam esse, & propter elegantiam operis primi conditoris nomen retinuisse.

Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israëlita, quid admiramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti.

Quauis sancti virtute naturali aut acquisita ædant miracula, virtute tamen diuina & diuinitus sibi indita miracula faciunt, vt Matth. 10. ✠ Et fecit vt essent duodecim ✠ Matth. 10. a. cum illo. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia. Et Marc. 3. ✠ Dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia. Apostoli igitur accepto spiritu sancto, simul acceperunt gratias gratis datas, de quibus Paul. 1. Cor. 12. Quanquam ex hoc loco neoterici traxisse putent, miracula non propria hominis virtute, sed sola Christi in cælo sedentis virtute fieri: non aduertentes quid præcipue Petrus intendat, nempe vt ludæorum animos in Christum conuertat, à quo hanc imprimis nacti sint virtutem & potestatem eijcendi miracula ministerialiter, & tanquam diuinæ illius virtutis instrumenta. Pro eo autem quod dicimus, potestatem, Græca quæ nunc extant, habent *ἐξουσία*, id est, pietate aut religione, Interpres legit *ἐξουσία*, id est, potestate: quod magis quadrat. Nam reuera non sua potestate naturali, & inde pendenti, sed fide & pietate, & dono grauito miraculum hoc operati sunt. Ideo præcipuum & princi-

principalé huius miraculi auctorem, Deū videlicet vn-
 uersorū dicit, qui tādē hominum misertus, filium suū
 misit ad homines à se prius electos. Illum autē in manus
 tradiderunt alienorum, negantes eum esse regē suum, sed
 potius Cæsarem idololatram in suum regem prælege-
 runt, licet iudex eum omnibusvijs liberare contenderet.
 Vnde vbi dicimus, iudicante illo dimitti: Græci dicunt,
 ἡγήσαντο ἵκείν τὸ ἀπολύειν, id est, cū statuisset ille liberū
 eum dimittere, non passi sunt eum liberari. Vnde subdit:

† Matth. 27. b. † Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum
 Mar. 15. b. homicidam donari vobis, auctorem verò vitæ interfecistis,
 quem Deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus. Et in
 Luc. 23. c. fide nominis eius, hunc quem vos vidistis & nostis, confir-
 Ioā. 18. g. mauit nomen eius, & fides quæ per eum est, dedit integram
 sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.

Iudæi itaque qui prophetias nouerant, & Christi ge-
 sta, miracula, & doctrinam iuxta prophetarum scripta
 conspiciebant, neci eius pro virili consentiētes, vt iudex
 eum morti traderet, liberato homicida insistebat. Iu-
 dex verò & prophetarum, & Christi miraculorum ne-
 scijs, illum liberare volebat. Vnde Oecumenius: Ef-
 ficaciter probat Petrus, quòd Christum absolvere po-
 tuerunt. Nam si homicidam absolui fecerunt, qui rei-
 publicæ vt seditiosus maximo esset nocumento, quantò
 magis innoxium, pacis & vitæ auctorem liberare potue-
 runt, quem tamen infontem ad mortem iudicari curau-
 erunt, nomen eius perpetuò extinguere nitentes: quem
 contra eorum voluntatem, & præter spem Deus à mor-
 tuis, imò seipse suscitauit. Cuius resurrectionem prophe-
 tarum confirmat testimonijs, quam suprâ satis probauit,
 sed omnium Apostolorum & discipulorum testimonio
 relinquit indubitam. Hic autem, quem prius claudum
 vidistis in fide eius sanatus est, & consolidatus: imò sola
 nominis inuocatio ipsum solidauit.

† Ecclesia Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut &
 Acti. 17. c. principes vestri. Deus autem qui pronunciauit per omnios
 Ezech. 18. g. prophetarum, pati Christum suum, sic impleuit. † Penitenti-
 Mat. 4. e. ni igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra.

Quòd

Quòd Iudæi CHRISTVM ignoranter occiderunt, Marc. 1. c.
 probat Aposto. 1. Corinth. 2. Si enim cognouissent, nun- Lucæ. 3. b
 quam Dominum gloriæ crucifixissent. Iudæorum au- & 13. a
 tem quidam principes erât, scientes quæ prædixerant fu- Apo. 2. d.
 tura prophetæ, quæ in CHRISTO cognoscebant, nisi
 excæcasset eos malitia eorum, propterea in CHRIS-
 TOSTO Deitatis mysterium ignorabant. Nec ideo igno-
 rantia eorum excusabat eos à peccato, quæ quodammo-
 modo affectata erat, quia inuidiam in eum conceperunt,
 qua omnia Christi dicta & facta in peius verterunt: nec
 ideo excusabiles erat, vt Ioan. 15. ✽ Si non venissem, ✽ Ioan.
 & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: nunc 15. d.
 autem excusationem non habent de peccato suo. Inferio-
 res verò dicta prophetarum ignorantes, vt plurimum
 principibus assentiebant, à quibus vt plurimum seduce-
 bantur. Veruntamen quia non tantum conciliauerunt o-
 dium, ideo facile audita doctrina CHRISTI, & visis si-
 gnis, ad CHRISTI fidem còuertebantur. Quos ideo Pe-
 trus exhortatur ad resipiscentiam, vt peccatorum conse-
 quantur remissionem.

*Vi cum venerint tempora refrigerij à conspectu Domini,
 & miserit eum qui prædicatus est vobis Iesum Christum,
 quem oportet quidem cælum recipere, usque in tēpora resti-
 tutionis omnium, de quo locutus est Deus per os sanctorum
 suorum à seculo prophetarum.*

Tempora refrigerij dicens, ostendit futurum, vt in
 multas miseras & calamitates Iudæi incidant. Tempora
 autem refrigerij Græci interpretantur, vel tempora re-
 surrectionis, in quibus planè deuicta morte ad vitam im-
 mortalem perpetuum refrigerandi, refocillandi que sur-
 gent electi. Interpretantur etiam dies qui consecuti sunt
 vehementem illam Ierosolymorum expugnationem, &
 captiuitatem, qui dies propter electos abbreviati sunt,
 vt credentes inuenirent refrigerium, & seruentur à
 vehemēti illa miseria & necessitate. Hoc autem loco:
 vt cum venerint tempora refrigerij: cum nihil sequat-
 ur verbis illis respondens, manifesta est eclipsis, sup-
 plendumque est, salui sitis, aut aliquid simile. Quod
 autem dicit: quem oportet quidem cælum suscipere:
 Occu-

Oecumenius Græcus asserit, τὸ Αἰεῖ esse positum ἀντι τῶ
 Ἰησῦ, id est, oportet pro oportebat quidem in cœlum re-
 cipi. Et ad vitadum amphibologiæ incōmodum ita veri-
 tere posses: quæ oportebat quidem in cœlū recipi, vsq;
 ad tēpora restitutionis omniū, id est, vniuersalis iudicij.
 Quæ locutus est Deus, id est, de quibus locutus est deus.

†Deut.
18.d.

Mos̄es quidem dixit: Quoniam † prophetam suscitabit vo-
 bis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquā me-
 ipsum audietis, iuxta omnia quæ locutus fuerit vobis. Erit
 autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum: ex-
 terminabitur de plebe.

Quod autem dicit, refertur ad id quod antè præces-
 sit: & misit eū qui prædicatus est, siue antè prædicatum est
 vobis: nam Græcè est προκεκρυμένον. Et si tanquam se-
 ipsum audiendum iubet Moyses, non designat omnimō-
 dam similitudinem, quoniam Christus absque compara-
 tione Moysē maior est, & attentius audiendus. In hoc ta-
 men quædam est similitudo, quoniam vterque Israëlita,
 Leuita, & sacerdos: hunc persecutus est Herodes, il-
 lum Pharao: infantes propter vtrunque occidi iubentur:
 vterque legislator, hic veritatem, ille figuram prænun-
 ciabat. Et propterea hic magis, quam ille audiendus &
 suscipiendus. Quia igitur hic veritatem tantumdem ex-
 expectatam, sui que discipuli prædicant, audiēdi sunt sub
 pœna damnationis & deletionis de numero electorum,
 & libro vitæ.

Et omnes propheta à Samuel, & deinceps qui locuti sunt, &
 annunciauerunt dies istos. Vos estis filij prophetarum & te-
 stamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad
 Abrahamā: † Et in semine tuo benedicetur omnes familie terræ.

†Genes.
12.c.

Quoniam a tempore Samuelis plures fuerunt pro-
 pheta, quā antea, ideo prophetias à Samuele incipit,
 quæ de primo Christi aduentu prædicauerunt, qui om-
 nium fuerit finis prophetarum, vt Luc. 16. ✠ Lex & pro-
 pheta vsque ad Ioannem, & omnes præuiderūt, & scri-
 pserunt dies istos. Quod autem dicit: Vos estis filij pro-
 phetarū: Græcè est, υμεῖς ἐστέ υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς
 διαθήκης, ἧς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν. Quod
 ver-

✠Lucæ
16.d.

vertere possis: & pacti seu fœderis, quod pactus est Deus cum patribus. Vbi *ἔσθ' ἡκκ* hoc loco pollicitationem Abrahamo factam à Deo de nascituro ex eius femine saluatore significat, quam testamentum appellare interpres Latinus solet, quòd testatoris morte demùm confirmata est illa pollicitatio, vt non nisi testatoris morte validum est testamentum: quemadmodum inquit Paul⁹ ad Heb. 8. *ἔσθ' ἡκκ* itaque in singulari pactum magis & pollicitationem significat, in plurali autem significat testamentum: quanquam in singulari etiam pro testamento nonnunquam inueniatur, vt vult Budæus in Commentarijs. Vbi autem Budæus legit *ἔσθ' ἡκκ ἡς ἔθετο*, Græca Stephani habent, *ἰδέτε*. Cùm autem vtrunque accusatiuum regat τὸ ἡς, oportet esse genitiuum instrumentalem, vt sit sensus: Vos estis filij prophetarū & pollicitationis, per quam pactum & fœdus iniit cum patribus nostris Deus. Filij enim fœderis Hebræo more sunt, qui partem & portionem habent in fœdere.

Vobis primum Deus suscitans filium suum, misit eum benedicentem vobis, vt conuertat se vnusquisq; à nequitia sua.

Hic Petrus spem illorum ad potiora erigit. Existimabant enim gratia & misericordia indignos, atque salute, quòd salutis autorem, & gratiæ largitorem nuper in crucem egerat: quamobrem nõ vero simile erat, vt eos deinceps curaret. Quod longè aliter Petrus illis nunciat, Christum illis benedicentem, & remissionem facinoris pollicitantem. Non tamen mihi satis aptè vertere interpres videtur, & multò minus Erasmus, dum vertit: ita vt vnusquisq; cõuerteret se ab iniquitatibus suis. Neq; .n. ἐν τῷ ἀποστρέφειν, ita vt conuerteret, verti debet, sed cū Græcè ἀπίσταντες αὐτὸν ἐβλογγεντὰ ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, id est, misit eum benedicentem seu benefacientem vobis, dum vnumquemq; vestrum à vestris nequitijs conuertit. Nam ἐβλογγεν & benedicere, & benefacere significat.